

Càcà chin cā' à cadìnùn iy'ān nùma nacioōn dā'ā derecho yē'en yān

dbaku

¿Á denù nī tēcā dífn nī chin cùvi denù nī chin va derecho yē'en nī, nducū chìn càcà nī chyin cùvi cùmplidō tānducā chin yitùnèn?

Traducción:
Hilario Concepción Roque
cuicateco del centro

Chin yì nd'atà derecho yē'en iy'ān

Ī y'ān chin snūn nān derechos humanos né, nd'at àyān dn'ī. Á t'ica chin nd'ī 'ènnn nī, ū ndutī yicadinnùn nī chī'n va iy'ān chin tādèrà yidīn ama indie'ēn nducu yān, ū ama mozo yē'en gobierno chin tādèrà yidīn sna nducu iy'ān cuān yāān vacū nī né, cucānūndī nī yē'en san nān CNDH: 01800 715 52000.

www.cndh.org.mx

Derecho yē'en iy'ān gā'ān dvācu

- Nd'ī né va derecho yē'en nīchin gua tādèrà cùvi nducu nī cūcāvā chìn denù dn'ā nī ama cosa, ndicū va ntūū nān chin ndīn dama vī'ī nī dā'ā chin nè'ēn c'ācādi nī nducū vī'ī, dnicū cùvi nd'ac ā cu'ātnēn nī.
- Gua iy'ān chin cùvi c'ācā tān yān yē'en nī chin ūta c'ām'ān nī dvācu yē'en nī.
- Nān chin cā'ān nī c'ūncādi yē'en nī né, va derecho chin cā'ān ama sa'ān chin gā'ān dvacu yū'ūūn, ndicū samīyan cuēn san c'ām'ān nī.
Va derecho nnān nī chin c'ām'ān nī tāchin yiv'āchī nd'ī yē'en chin gue'e.

CDI: 01 55 91832100
www.cdi.gob.mx

Ndī ama iy'ān gua cùvi c'āsnnēn yān nd'ī

Ndī ama iy'ān gua cùvi dn'ī vī yān derecho yē'e nī, ū chin ndīn cuā'ānēn yān, ū chin cuēn dītū yān nducu nī cūcācā chin iy'ān gā'ān dvacu nī. Ū cūcāvā ndātā nī ū sa'ān nī, ū cūcāvā chin de'ayā nī ū chin āndicūū nī, ū cūcāvā ndātā yē'en nī, ū cūcāvā chin ndī duva nī, ū cūcāvā chin iy'ān va nūndī yē'en nī, ū cūcāvā chin cūcāvā candudīān nī, ū cūcāvā chin va tumī yē'en nī, ū decaā ama nd'atā chin va deca'ā yē'en yān chēte yān, ū ama iy'ān yitā, ū ama iy'ān chin gā'ān tama nān ndūdū, ūv ama iy'ān chin ā nūma religión yē'en, ū ama iy'ān chin dama dvacu yē'en nī nducu yān, ū ama iy'ān chin gua dn'ac ā yindūvī yān, ū da'ā cà tama nān.

- Ndī ama iy'ān gua cùvi c'āsnnēn yān d'ī
- Ndī duandu nd'ī chin cùvi c'āsnnēn nī ama iy'ān
- Chin 'isnēn s'ūn vī'ī chīyan yidīn chin gua nd'acā snēoōn
CONAPRED: 5262 1490 6 01 (800) 5430 033
www.conapred.org.mx

Va derecho chin ndācā cadīnūn

- Va derecho chin te gobierno yū'ūn cadīnūn dā'ā yidīn yān
Ndūcū'ēn indie'ēn né, yitūnēn chin te yān cadīnūn yē'en dā'ā chin yicā s'ūn iy'ān. Nīcū ndutī gua yīnu'ācūtā'ān yān yū'ūn né, cādi c'ū y'ōvō iy'ān (www.infomex.org.mx). Á chu nūn yē'en nūma naciōn, ū ndutī gua né, y'ōv'ō nān IFAI.

Ndūcū'ēn iyān chin snūn nān oficina yē'en gobierno né, né'ēn chin dn'īn chō'ō yān informacīōn nān internet ndicū ādi dū'ū iy'ān né, cùvi tgune yā nān.

TELIFAI: 01 (800) 835 4324
www.ifai.org.mx
Ndicū chin cadīnūn yān yē'en nān estado ū yē'en ān municipio yē'en yān né:
www.proyectoinfomex.org.mx

Va derecho yē'en nī chin gua dū'ūiy'ān cùvi cadīnūn yān dā'ā duchi nī, ū tīi mmācū nī

- Nducū chin dn'īn chō'ō ama càcā né, ndācā cadīnūn nī tēcā snēn chin duchi nī nān oficina yē'en gobierno. Ndī ama oficina yē'en gobierno né, gua cùvi dn'īn yān t'ūdū yān chin duchi nī chīn māān nūn yān denū yān chin gua te yān cadīnūn nī.
Càcā chin cā'ān mīn né, cùvi dn'īn chō'ō nī nān cūū chin yidīn ntīyūn nducū luz (www.infomex.org.mx). Chuī né, yē'en gobierno federal, ndicū ndutī gua yīnu'ācūtā'ān yān yē'en nī né, cùvi tgune nī nān IFAI.
TELIFAI: 01 (800) 8354 324
www.ifai.org.mx
Chin ndācā cadīnūn nī nān estado ū nān estado ū nān municipio yē'en nī né:
www.proyectoinfomex.org.mx

Cùvi dn'īn nī votaār ama iy'ān chin cūnēn yān ntīyūn, mān né, t'icā cùvi ntūūn dn'īn yān nd'ī chin cūnēn nī

- Cùvi c'ām'ān nī dū'ū chin cūch'iv'ā cùvi gobierno, ndicū t'ica cùvi gobierno, ndicū t'ica cùvi cūnēn nī ntīyūn nducu yān
- Nān chin dn'īn nī votaār mīn miyan c'ām'ān nī dū'ū chin nè'ēn nī chin cūnēn, tīn miyan né, gua dū'ū iy'ān chin c'ācā tān yān yē'en nī tīn, māān nūn nī denū nī dū'ū chin nè'ēn nī cūnēn. Á t'icā chin cā'a nī ntīyū cūnēn ama gobierno, ū cu'ācū nī sa'ān
- Sa'ān chin snūn nān partido políticō né, ndī sna obligadō chin te san candīnūn tēcā snēn san
- Ndī nd'at ā ndf sa'ān s'ūn né, t'icā va derecho chin cu'ātnēon cūvu gōbierno
- Cùvi nūndī yē'en ama iy'ān ndutī chin dn'īn yān cu'itū nd'ī chin dn'īn nī votaār iy'ān.
Cuiy'āv'ī nī nān
IFETEL: 01 (800) 433 2000
www.ife.gob.mx

Va derecho chin cùvi dama nī nducū tān'ān iy'ān

- Ndī né, va derecho chin cùvi cūvidama nī nducū tān'ān iy'ān chin n'ūūn nī dā'ā chin nè'ēn, ūt'icā chin càcā nī dā'ā chin nè'ēn nī, ū chin nè'ēn t'ūdū nī ndūdū yē'en dā'ā chin yīnd'icūi nī, ū chin nè'ēn nī chin nè'ēn nī chin cuāā vī'ī nnēē nī nducū tān'ān iy'ān, ū chin cu'ācūtā'ān nī nān chin yidama nī ndicū cu'inūn vedc'āv'ā chin va yaān vacū nī, ū yē'en vedc'āv'āvā chin va naciōn yū'ūūn.
- A nān mīn va ntūūn derecho yē'en nī chin ndīn dama vī'īnī chīn cūndāā nī nān partido yē'en sa'ān políticō

IFETEL: 01 (800) 433 2000
www.ife.gob.mx

Va derecho chin càcā nī chin c'ūncādi yē'en nī

Ndutī tādèrà dn'īn iy'ān nducu nī né, va derecho chin càcā nī ama amparo á t'icā chin cān estado yū'ūn ū nān canen gobierno Yīng'uy'ù. Ndicū nducū amaparo miyan cùvi nd'atā nī nducū'ēn derecho yē'en nī chin va, tādūcā chin gā'ān nān leēy yē'en nūma nān nditā Yīng'uy'ù Tīn nān v'ētē n'ā'an yūdū chin yitechcadi nūdi 'atā yē'en naciōn, miyan c'ām'ān yān tēcā yitūnēn chin cùvi nducū derecho yē'en s'ūn iy'ān chin v'ētē nūmā nditā'ā Yīng'uy'ù

